

Гриценко Ольга Миколаївна – старший викладач кафедри автоматизації та комп'ютерно-інтегрованих технологій ННІ фізики, математики та комп'ютерно-інформаційних систем Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького.

Коло наукових інтересів: освітні вимірювання, інформаційно-комунікаційні технології в управлінні освітніми процесами.

УДК 378.147.002.2

УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ДОПРОФІЛЬНОЇ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ

Василь Чубар (м. Кіровоград)

Стаття присвячена пошуку шляхів удосконалення організації допрофільної технологічної підготовки учнів основної школи. Автором запропоновано удосконалювати організацію допрофільної технологічної підготовки учнів основної школи шляхом реалізації пропедевтичних курсів профілеорієнтаційного спрямування, предметних тижнів, профільних проб, суспільно корисної діяльності та використанням психолого-педагогічних технологій допрофільної підготовки, які допоможуть підлітками раціонально обрати майбутній профіль технологічного навчання

Ключові слова: удосконалення організації; допрофільна технологічна підготовка; раціональний вибір профілю навчання; технологічна освіта.

Постановка проблеми. Технологічна трансформація економіки України передбачає масштабні перетворення як у сфері економічних відносин, так і у сфері структурної модернізації виробництва. Сучасне виробництво внаслідок застосування новітніх технологій і диверсифікації, гнучких та динамічних форм організації праці урізноманітнює характер праці, ставить нові вимоги до працівника, зокрема щодо підвищення його функціональної мобільності та універсализації, адаптаційних можливостей, ініціативності та самостійності в роботі. Наявність у людини високих професійних якостей, професії широкого профілю, багатосторонніх трудових навичок і умінь збільшує її можливості на ринку праці як власника робочої сили, робить конкурентоспроможною і адаптивною до динамічних умов ринкового середовища [2].

Сучасна якісна освіта, професійні знання повинні відігравати визначальну роль у забезпеченні зайнятості, само зайнятості та особистих доходів підростаючого покоління в ринкових умовах. А це, в свою чергу, вимагає відповідної підготовки учнів, заснованої на науково обгрунтованій системі професійної орієнтації [12, с. 12]. Актуальною проблемою у реформуванні середньої освіти в нашій країні є впровадження допрофільної підготовки, що є прогресивним кроком у напрямі її варіативності. Це сприяє диференціації та індивідуалізації навчального процесу відповідно до інтересів учнів.

Аналіз актуальних досліджень. Поняття «допрофільна освіта» є новим для вітчизняної педагогічної науки та практики. Уперше воно з'явилося і «набуло права» в «Концепції профільного навчання у старшій школі» [3, с. 8]. В якій зазначено, що «...допрофільна підготовка – це компонент профільного навчання, який здійснюється в основній школі (8-9 класи) і покликаний повною мірою забезпечувати реалізацію інтересів, нахилів і здібностей учнів шляхом відповідних змін у завданнях, змісті й організації навчання» [3, с. 8]. Окрім того в ній зазначено, що «...мета допрофільної підготовки – надання допомоги учням в раціональному виборі майбутнього навчального профілю, створення сприятливих умов для його самовизначення і самореалізації, подальшого профільного навчання шляхом диференціації та індивідуалізації навчання в основній школі» [3, с. 8]. Отже, головна мета допрофільної підготовки – формування в дітей здібностей зробити усвідомлений вибір подальшого профілю навчання. Школярі повинні вміти об'єктивно оцінювати свої здібності до навчання за різними профілями, здійснювати вибір профілю, який співпадає із їхніми здібностями та інтересами, й бути готовими докласти зусиль для отримання якісної освіти [12, с. 14].

Над розв'язанням цієї проблеми працювали М. Опачко, С. Ящук, В. Матвієнко, О. Савицька та ін. У результаті дослідження С. Ящук визначив та обгрунтував основні організаційно-методичні умови, які забезпечують успішний та ефективний розвиток творчої активності учнів на уроках трудового навчання в процесі організації проектно-технологічної діяльності, а саме: реалізація особистісно-орієнтованого підходу на уроках трудового навчання під час виконання творчих проектів; цілеспрямована та систематична діяльність учителя, спрямована на розвиток творчого потенціалу учнів під час виконання проектів різного змісту; створення на уроках трудового навчання ситуації вільного вибору об'єктів проектування та успіху учнів у проектно-технологічній діяльності; виконання учнями основних етапів проектно-технологічної діяльності тощо [14, с. 4].

Вивчаючи проблему професійної орієнтації учнів у процесі розв'язування задач фізико-технологічного змісту, М. Опачко зробив висновок: «Метою профілеорієнтації учнів є формування

професійного самовизначення, структура якого включає професійну спрямованість, професійну освіченість, професійну самосвідомість, професійні наміри» [9, с. 14].

Проведений аналіз психолого-педагогічної літератури та практичного досвіду підтверджує, що реалізація допрофільної технологічної підготовки учнів основної школи ще не має достатнього наукового обґрунтування та навчально-методичного забезпечення, і є недостатньо дослідженою проблемою [1; 4; 7; 8; 12; 13]. Зокрема, відкритими залишаються питання удосконалення організації допрофільної технологічної підготовки учнів основної школи, тому виникає необхідність подальшого вивчення цього питання.

Мета статті полягає у пошуках шляхів удосконалення організації допрофільної технологічної підготовки учнів основної школи, які допоможуть підлітками раціонально обрати майбутній профіль технологічного навчання.

Виклад основного матеріалу. При визначенні шляхів удосконалення організації допрофільної технологічної підготовки учнів основної школи, які допоможуть підлітками раціонально обрати майбутній профіль технологічного навчання ми будемо виходити із наступних положень:

– допрофільна підготовка – це система педагогічної, психолого-педагогічної, інформаційної та організаційної діяльності, яка допомагає учням основної школи у виборі профільних напрямів майбутнього технологічного навчання та широкої сфери наступної професійної діяльності (у тому числі у відношенні вибору профілю та конкретного місця навчання на старшому ступені школи або інших шляхів продовження освіти);

– основними педагогічними засобами реалізації допрофільної технологічної підготовки учнів основної школи будуть: пропедевтичні курси профілеорієнтаційного спрямування, предметні тижні, профільні проби, суспільно корисна діяльність;

– у навчальному процесі будуть використовуватись психолого-педагогічні технології допрофільної підготовки: «...профільна діагностика, профільна орієнтація, профільне консультування, профільне інформування...» [3, с. 7].

Отже, завдання допрофільної технологічної підготовки полягає у формуванні в учнів позитивного ставлення й інтересу до різних видів професійної діяльності, а також психологічної готовності до активного вибору конкретної професії відповідно до їхніх інтересів, покликання, здібностей з урахуванням науково-технічних та економічних потреб регіону. Професійна орієнтація учнів необхідна для того, щоб своєчасно помітити і розвинути їхні потенційні можливості, врахувати інтереси до різних галузей науки, техніки, виробництва і культури, забезпечити адаптацію молоді в нових соціально-економічних умовах. Одним із основних завдань школи є допомога учням у розвитку якостей особистості, необхідних для оволодіння професією, переконання їх у необхідності поєднання особистих інтересів і потреб ринку в кваліфікованих кадрах [11, с. 272-273].

Виходячи із вище зазначеного вважаємо, що на етапі допрофільної технологічної підготовки важливо створити умови для випробування учнів в різних видах навчальної діяльності, яка має здійснюватись на діагностичній основі й мати за мету не тільки виявлення професійних орієнтацій учнів, переважних інтересів у різних галузях знань, а й формування інтересів, потреб, особисто мотивованого, самостійного навчання як усвідомленої навчальної діяльності. Ця діяльність має знайти більш розгорнуті форми у старшій школі. На цьому етапі важливою стане своєчасна оцінка комплексу індивідуальних особливостей підлітка з точки зору його готовності до успішного навчання за певним профілем, попередження дезадаптації в умовах виникнення навчальних труднощів і стресів, пов'язаних із спілкуванням у новому колективі. Важливо досягти усвідомлення учнем себе як суб'єкта вибору профілю навчання. Основна ідея допрофільної підготовки – створення освітнього простору, який сприяє самовизначенню учнів середньої ланки загальноосвітньої школи через організацію пропедевтичних курсів за вибором, інформаційну роботу та профільну орієнтацію [5, с. 32].

Окрім того у системі допрофільної технологічної підготовки учнів основної школи необхідно максимально використовувати освітньо-професійно-орієнтаційний потенціал регіону проживання. Зокрема, варто проводити якомога більше екскурсій з метою початкового ознайомлення учнів з професіями, адже перше уявлення про професію впливає на все життя. Важливою ланкою допрофільної підготовки є керовані педагогами дослідницькі експедиції, зокрема: відвідування науково-дослідних установ, промислових та сільськогосподарських підприємств, музеїв, виставкових центрів, бібліотек, ботанічних садів, зоопарків. Бажано, щоб учні відвідували підприємства, які мають сучасні виробничі технології, гуртки в різноманітних позашкільних навчальних закладах (біостанції, станції юних техніків тощо), де є необхідна навчально-матеріальна база для формування практичних умінь і навичок підлітків, виконання дослідницьких робіт. Необхідно також проводити для учнів цікаві зустрічі з науковою і творчою інтелігенцією робітниками різних професій, підписувати творчі угоди з науковими установами, вищими навчальними закладами по наданню допомоги в організації творчої роботи учнів, кваліфікованих консультацій щодо певних професій тощо.

Метою проведення пропедевтичних курсів за вибором профілеорієнтаційного спрямування (предметних і профорієнтаційних факультативів, гуртків науково-технічного напрямку тощо) є розширення й поглиблення знань учнів з предметів технологічного циклу (трудове навчання, технології тощо), а також сприяння розвитку в них інтересу до відповідних галузей науки і техніки. Прикладом профорієнтаційного курсу може бути факультативний курс «Людина і світ професій» для учнів 8–9-х класів [6]. Обов'язковою умовою реалізації змісту цього курсу є активізація профорієнтаційної діяльності учнів, формування в них прагнення до саморозвитку, самоорганізації, самовдосконалення. Для виконання цієї умови у програмі курсу «Людина і світ професій» передбачено ведення кожним учнем «Щоденника вибору профілю навчання», у якому узагальнюються їхні навчальні та особистісні досягнення, результати профільних проб, індивідуальних та колективних творчих справ. У процесі реалізації змісту цього курсу ми рекомендуємо використовувати різноманітні форми профорієнтаційної роботи, які дадуть змогу учням ознайомлюватись із професіями, якостями особистості, необхідними для певних професій тощо [12, с. 15].

Основна функція курсів за вибором – профорієнтаційна. У широкому розумінні це орієнтація на профіль навчання і водночас орієнтація на певну сферу діяльності, з якою пов'язане успішне освоєння змісту освіти в рамках того або іншого профілю, орієнтація на вибір майбутньої професії. Завдання курсів за вибором у рамках допрофільної підготовки – сприяти у виборі напрямку чи профілю навчання у старшій школі (через проходження курсів за вибором на допрофільному рівні учні мають можливість свідомо вибрати профіль навчання); поглиблювати знання з профільних предметів; допомагати у професійному самовизначенні випускникам; стимулювати розвиток професійних умінь та навичок учнів; підготуватися до зовнішнього незалежного оцінювання, державної підсумкової атестації, реалізація інтересу до предмета. Програми курсів включають поглиблене вивчення окремих тем базових загальноосвітніх предметів, а також розширення за рахунок тем, що виходять за їхні рамки [1, с. 47].

У допрофільних класах в основному переважають пробні й орієнтаційні елективні курси. Їхній зміст не повинен повторювати програму з обраних предметів, але при цьому їх не слід переконливо вивчати новим змістом. Ці курси покликані допомогти учням оцінити свій потенціал з погляду освітньої перспективи. Основні форми навчальних занять при вивченні пропедевтичних курсів за вибором профілеорієнтаційного спрямування – робота з науковими й публіцистичними текстами, дискусії, бесіди, інтерактивні лекції, дослідження екскурсії на підприємства. Вони спрямовані на ознайомлення підлітків з певними видами діяльності в тій або іншій освітній галузі. Вимоги до пропедевтичних курсів за вибором профілеорієнтаційного спрямування: коротко тривалість; відповідність віковим особливостям учнів; науковість змісту; практична спрямованість; можливість застосування інтерактивних методів навчання; формування дослідницьких умінь; зв'язок із шкільною програмою. Пропедевтичні курси за вибором профілеорієнтаційного спрямування, як правило, носять авторський характер [13, с. 221].

Відвідування учнями гуртків науково-технічного напрямку, позашкільної освіти, забезпечує набуття ними техніко-технологічних умінь та навичок, розширення наукового світогляду, підготовку до активної науково-дослідної роботи, оволодіння сучасною технікою та технологіями. Ці гуртки поділяються на такі профілі: спортивно-технічні (авіа- моделювання, автомоделювання, ракетомоделювання, судномоделювання тощо); предметно-технічні (радіоконструювання, радіоелектроніка, автоматика, кібернетика, юні астрономи, історико-технічне стендове моделювання); інформаційно-технічні, які пов'язані із вивченням і використанням сучасних комп'ютерних технологій (користувачі персонального комп'ютера, програмування, Web-дизайну, ремонту комп'ютерів тощо); виробничо-технічні (у яких профорієнтаційна та професійна підготовка учнів поєднується з навчанням і виробничою працею, тобто підготовка автослюсарів, столярів, водіїв автомобіля, мотоцикла тощо) [10, с. 109].

Предметні тижні дозволяють застосовувати широкий спектр форм позаурочної навчально-практичної діяльності учнів. Під час їхнього проведення повинні відбуватися різноманітні навчально-виховні заходи: відкриті уроки з предметів технологічного циклу, конкурси, вікторини з профілюючих навчальних предметів цього циклу, організовуватися рольові й імітаційні ігри, реальні і віртуальні екскурсії до підприємств регіону, інших навчальних закладів, конкурси стіннівок тощо. Важливою складовою предметних тижнів вважають організацію зустрічей із старшокласниками, які обрали один з профілів технологічного напрямку, а також зустрічей із випускниками школи, які обрали професії типу «людина – техніка» та такі сфери професійної діяльності, як технічна, технологічна, транспортна, комп'ютерно-інформаційна, виробнича, дизайнерська тощо. Основна мета предметних тижнів – популяризація профілюючих предметів і надання учням 8–9-х класів чітких уявлень про предметну галузь технологічного напрямку профільного навчання у старшій школі. Проведення предметних тижнів не лише збагатить внутрішній світ учнів, а й ознайомить їх з різноманітними цікавими професіями.

У процесі виконання профільних проб перед учнями виникає необхідність застосування знань відповідного циклу споріднених навчальних предметів, а результатом стає обов'язкове створення матеріального чи інформаційного продукту, який має прикладне значення й спрямований на його практичне застосування у навчальному процесі. Основою для проведення профільних проб може бути

метод проектів [7, с. 57]. За змістом цей метод зорієнтовано на самостійну діяльність учнів, яка має комплексний характер та виконується протягом певного проміжку часу.

Організація суспільно корисної діяльності передбачає допомогу учням у забезпеченні технічної сторони демонстрацій явищ і процесів, що розглядаються на уроках технологічного циклу засобами комп'ютерної техніки, підготовку інформаційного й наочного матеріалів до уроків, пошук необхідної інформації з використанням мережі Інтернет. До такої діяльності відносять залучення учнів до нескладного обслуговування комп'ютерної техніки навчального закладу (встановлення та налагодження програмного забезпечення тощо), допомогу вчителям у застосуванні комп'ютера для контролю результатів навчальних досягнень учнів, тобто автоматизації поточного й підсумкового контролю знань (тестування, перевірка рівня навчальних досягнень, аналізу результатів, обліку). Отже, суспільно корисна діяльність – це важливий чинник у допрофільній підготовці учнів який забезпечує вибір підлітками технологічного напрямку, оскільки змістове наповнення предметів цього напрямку має чітко виражену прикладну спрямованість і головним чином реалізується на основі практичних форм і методів діяльності.

У «Концепції профільного навчання старшокласників» зазначено: «Серед технологій допрофільної підготовки можна виділити такі: профільна діагностика, профільна орієнтація, профільне консультування, профільне інформування тощо» [3, с. 9]. Зокрема, профільна діагностика призначена для визначення інтересів і нахилів учнів, виявлення провідних мотивів вибору відповідного профілю технологічного напрямку навчання в старшій школі. Профільна орієнтація має на меті допомогти учням у виборі профілю навчання з урахуванням результатів попередньо проведеної профільної діагностики та профільних проб, що у майбутньому дозволить їх диференціювати у процесі формування профільних груп і класів.

У процесі консультування кожен підліток має можливість самостійно визначити, яких особистих якостей потрібно набути й розвинути для успішного опанування обраним навчальним профілем та відповідно, яких якостей необхідно позбутися. У процесі профільної консультації відбувається побудова індивідуальних освітніх і професійних траєкторій кожного учня [3, с. 9].

Профільне інформування повинне розкривати мету технологічного напрямку профільного навчання загалом, його змістове наповнення, містити відомості про основні навчальні профілі цього напрямку, відомості про необхідні індивідуально-психологічні особливості учнів, які обирають технологічний напрям профільного навчання, вимоги цього напрямку до навчальних досягнень учня, зв'язок між технологічним напрямком профільного навчання й визначеними сферами професійної діяльності людини. При можливості доцільно проводити профілеорієнтаційну інформацію на початку кожного заняття технологічного циклу. Бажано, щоб характер цієї інформації був пов'язаний із темою заняття. Якщо значна частина учнів виявляє інтерес до якоїсь однієї галузі, то вона може розглядатися детальніше за рахунок скорочення другорядного матеріалу при вивченні окремих тем.

Висновки. Запропонований нами підхід до пошуків шляхів удосконалення організації допрофільної технологічної підготовки учнів основної школи сприятиме раціональному вибору підлітками майбутнього технологічного профілю навчання в старшій школі.

Ми розглянули тільки окремий аспект проблеми пошуку шляхів удосконалення організації допрофільної технологічної підготовки учнів основної школи що допоможуть підліткам раціонально вибрати майбутній технологічний профіль навчання в старшій школі. **Подальші дослідження в цьому напрямку** бажано спрямувати на розробку та впровадження у процес допрофільної технологічної підготовки учнів основної школи: навчально-методичного забезпечення навчального процесу інформацією про науково-технічний та економічний потенціал регіону; наукового забезпечення супроводу допрофільної технологічної підготовки учнів основної школи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жафянов А. Ж. Концепция и учебные планы пропедевтики профильного обучения / А. Ж. Жафянов // Профильная школа. – 2007. – № 1. – С. 47-54.
2. Концепція державної системи професійної орієнтації населення. Постанова Кабінету Міністрів України від 17. 09. 2008 р. за № 842 // Офіційний вісник України. – К.: Міністерство юстиції України, 2008. – № 72. – С. 24-26.
3. Концепція профільного навчання в старшій школі. Наказ МОН України від 21. 10. 2013 за № 1456 // Трудова підготовка в сучасній школі. – 2013. – № 10. – С. 2-10.
4. Крижановська С.А. Навчання наблизити до життя / С.А. Крижановська // Профільне навчання старшокласників – складові вибору: за матеріалами наук.-практ. конф. – Черкаси, 2013. – Ч. II. – С. 67-69.
5. Ликова Л.А. Профільне навчання: нормативно-правові й теоретико-методичні засади / Л.А. Ликова, М.Є. Терещенко. – Тернопіль: Вид-во «Мандрівець», 2010. – С. 31-48.
6. Людина і світ професій: програма для 8-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів / [О.В. Мельник, Л.А. Гудан, С.М. Дятленко та ін., наук. консультант І.Д. Бех]. – К.: Мегапринт, 2007. – 34 с.
7. Морзе Н.В. Метод проектів та підготовка вчителів до його використання / Н.В. Морзе // Збірка конспектів уроків за методиками розвитку критичного мислення та наукових статей з проблем сучасної освіти. – Харків, 2002. – Ч. 2. – С. 56-59.
8. Новожилова Н. Курси по вибору / Н. Новожилова, М. Фирсова // Народное образование. – 2004. – № 2. – С. 20-29.

9. Опачко М.В. Професійна орієнтація учнів у процесі розв'язування задач фізико-технічного змісту: автореф. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.02 / М.В. Опачко; Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова – К., 2001. – 20 с.
10. Позашкільна освіта в Україні: [навч. посіб. / за ред. О.В. Биковської]. – К.: ІВЦ АЛКОН, 2006. – С. 109-110.
11. Професійна освіта: Словник: [навч. посіб. / уклад. С.У. Гончаренко та ін.; за ред. Н.Г. Ничкало]. – К.: Вища школа, 2000. – 320 с.
12. Психолого-педагогічний супровід профілізації освіти: теорія і практика: [матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.; Полтава, 10-11 грудня 2008 р. / за ред. В.Ф. Моргуна]. – Полтава: Полтавський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти ім. М.В. Остроградського, 2008. – 68 с.
13. Савицька О.С. Особливості впровадження елективних курсів в систему профільної технологічної освіти / О.С. Савицька // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. – 2012. – Вип. 31. – С. 217-222.
14. Ящук С.М. Організація проектно-технологічної діяльності учнів основної школи на уроках трудового навчання: автореф. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.02 / С.М. Ящук; Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова – К., 2004. – 18 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Чубар Василь Васильович – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії і методики технологічної підготовки, охорони праці та безпеки життєдіяльності Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Коло наукових інтересів: профільне навчання старшокласників технологій виробництва.